

Recenzja wydawnicza książki „Swojskość i obcość w regionie kujawsko-pomorskim”, pod red. Michała Białkowskiego, Zdzisława Biegańskiego, Teresy Maresz, Wojciecha Polaka, Toruń 2015, ss.288.

Kategorie „swój i obcy” są jednymi z najważniejszych dla opisu naszej rzeczywistości społecznej. Rozróżnienie na „swojego” i „obcego” funkcjonuje w każdym społeczeństwie. W potocznym rozumieniu pojęcie „swój” wiąże się z poczuciem bezpieczeństwa, akceptacją wśród pozostałych ludzi w grupie, spokojem, zadowoleniem i zrozumieniem. Z kolei „obcość” postrzegana jest jako stan zagrożenia, poczucie niepokoju, czy też niechęci do innych. Tak naprawdę nie istnieje opozycja pomiędzy „swojskością” i „obcością”. Te dwa pojęcia są skorelowane ze sobą i pozwalają na lepsze poznanie i zrozumienie trudnych relacji w społeczeństwach wielokulturowych. Tego zadania podjęli się autorzy recenzowanej monografii, którzy obiektywnie przedstawili te trudne zagadnienie na przykładzie dziejów regionu kujawsko-pomorskiego. Praca ta jest tym cenniejsza, że jako jedna z niewielu jakie ukazały się na rynku wydawniczym, porusza problematykę regionalną. Z tego względu może być wykorzystana jako pomoc edukacyjna i pozytywnie wpływać na kształtowanie postaw tolerancji wobec różnych ras, religii i narodowości. Jej bezsprzecznym walorem jest szerokie grono badaczy reprezentujących główne ośrodki badawcze i instytucje kulturalne w naszym regionie.

Tytuł pracy jest dobrany prawidłowo i w pełni odpowiada zawartości publikacji. Monografia składa się z 12 tekstów, które dotyczą szerokiego spectrum omawianych problemów. Książkę otwiera tekst Maksymiliana Grzegorza „Spór o rolę zakonu krzyżackiego w zabiegach i aneksji Pomorza Gdańskiego w historiografii prusko-niemieckiej oraz polskiej”. Artykuł ten jest niezwykle wartościowy, ponieważ omawia niezwykle trudną kwestię napływu osadników niemieckich na ziemię pruskie i ich kolonizacji. Od wielu lat trwa spór o zakres i charakter podboju Prus przez zakon krzyżacki. Maksymilian Grzegorz obiektywnie przedstawia wspomnianą problematykę, co wzbogaca naszą wiedzę o tym trudnym okresie w relacjach polsko – niemieckich. Z kolei Andrzej Pabian w artykule „Obcy i bliscy. Menonici z Pomorza i Kujaw w czasach nowożytnych” omawia dzieje osadnictwa na prawie olęderskim w czasach nowożytnych. W swoich badaniach autor koncentruje się na

przedstawieniu specyfiki wyznaniowej i kulturowej menonitów na Pomorzu i Kujawach w XVI- XVIII w. oraz przybliży niełatwą kohabitację różnych grup wyznaniowych w ówczesnej Polsce. Należy podkreślić oryginalność artykułu, który jest oparty na szerokiej bazie źródłowej oraz obcojęzycznej literaturze przedmiotu. Jego bezsprzecznym walorem jest ciekawy styl narracji, umiejętne nawiązanie do dziejów naszego regionu oraz nowatorski charakter.

Interesującego tematu podjęła się w swoim artykule Katarzyna Grysińska – Jarmuła „Działalność kulturalna Niemców w Bydgoszczy w XIX i na początku XX wieku”. Z badań autorki wynika, że w omawianym okresie Niemcy prowadzili niezwykle szeroką działalność kulturalną w Bydgoszczy i dość szybko stali się dominującą grupą wśród lokalnej społeczności. Badaczka trafnie zauważa, że gdyby nie wsparcie administracyjne i finansowe ze strony władz, prawdopodobnie bydgoscy Niemcy nie uzyskaliby tak silnej pozycji społecznej. Należy pamiętać, że polityka kulturalna stanowiła jedno z narzędzi germanizacji żywiołu polskiego na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Autorka z dużym znanstwem problematyki charakteryzuje kolejne niemieckie inicjatywy kulturalne na terenie miasta Bydgoszczy. Z kolei Przemysław Olstowski w tekście „Stosunki narodowościowe i wyznaniowe w województwie pomorskich w okresie Drugiej Rzeczypospolitej” zajął się ważnym zagadnieniem relacji narodowościowych i wyznaniowych na terenie Pomorza. W swojej pracy autor szczegółowo omawia strukturę narodowościową i wyznaniową województwa pomorskiego, wykorzystując dostępne materiały źródłowe i roczniki statystyczne. Autorowi udało się uchwycić zmianę struktury narodowościowej i wyznaniowej na terenie województwa pomorskiego w okresie międzywojennym oraz wytłumaczyć jej przyczyny. Dominującą grupą narodową pozostawali Polacy, chociaż występowała dość liczna mniejszość niemiecka. Także w swoim artykule Dariusz Chyła nawiązuje do okresu międzywojennego. W swojej pracy pt. „*Obcy w świetle akt Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Magistratu Torunia (1920-1932)*” autor analizuje dokumenty lokalnej policji, aby wyodrębnić na ich podstawie poszczególne grupy narodowościowe i religijne, które były postrzegane jako „obce” (Niemcy, Żydzi, Rosjanie, Ukraińcy, Cyganie). Jest to pierwsza tego typu analiza dotycząca przedwojennego Torunia, co świadczy o jej oryginalności. W całości jest opracowana na źródłach historycznych, co podwyższa jej wartość merytoryczną. Z kolei Zdzisław Biegański w pracy pt. „*Zagadnienie separatyzmu pomorskiego w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej*” koncentruje się na zagadnieniu występowania regionalizmów na ziemiach zachodnich. Zdaniem autora najsilniej tendencji separatystyczne występowały w okresach przełomów politycznych, m.in. w trakcie konfliktów wewnętrznych, czy też

narastania zagrożenia zewnętrznego. Artykuł ten doskonale wpisuje się w problematykę monografii, a pozytywnie na jego ocenę wpływa wykorzystanie prasy lokalnej, chociaż szerzej można było wykorzystać dostępną bazę źródłową.

W swoim artykule Włodzimierz Jastrzębski pt. „Problematyka powojennych rozliczeń z niemiecką listą narodową (narodowościową) w regionie kujawsko- pomorskim” przedstawia genezę *Volkslisty* i kontrowersje jakie powstały w wyniku jej wprowadzenia. Od wielu lat jej ocena powoduje wiele sporów wśród historyków. Należy podkreślić, że artykuł jest napisany niezwykle rzetelnie, stawiane oceny są obiektywne, a autor ze znanstwem porusza się w omawianej problematyce. Jego niezaprzeczalną wartością jest wysoki poziom merytoryczny oraz wyśmienita znajomość źródeł historycznych.

Michał Białkowski zalicza się do pokolenia młodych politologów zajmującego się problematyką Kościoła katolickiego w Polsce. Jest uznanym autorytetem w tej dziedzinie oraz autorem cenionych prac naukowych o tej problematyce. Tekst Michała Białkowskiego pt. „Swoi czy obcy? Represje wobec działaczy Klubu Inteligencji katolickiej w Toruniu jako metoda wykluczenia społecznego katolików świeckich w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” wprowadza nas w powojenne dzieje regionu kujawsko- pomorskiego. Artykuł Michała Białkowskiego stanowi błyskotliwą analizę politologiczną problemu wykluczenia katolików świeckich z życia społeczno - politycznego państwa w okresie PRL. Należy zwrócić uwagę na wysoki poziom merytoryczny publikacji oraz wykorzystanie przez autora bogatej bazy źródłowej. Także strona metodologiczna recenzowanej publikacji świadczy o doskonałej znajomości warsztatu badawczego. Należy także podkreślić nowatorski charakter artykułu. Autor na konkretnych przykładach omawia nam przypadki wykluczenia społecznego poszczególnych reprezentantów środowiska katolików świeckich w Toruniu. Z kolei publikacja Artura Trapszyca „Nastoletni, niepiękni, obcy. Hipisi w miastach regionu kujawsko- pomorskiego w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” wprowadza nas w barwny świat subkultur młodzieżowych naszego regionu na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Badacz wykorzystał bogatą literaturę socjologiczną oraz antropologiczną. Mimo barier, jakie stanowiły zamknięte granice i cenzura, dynamicznie rozwijał się ruch hipisowski w powojennej Polsce. Analiza autora jest niezwykle wartościowa, ponieważ odkrywa nieznane karty z dziejów ruchu hipisowskiego w naszym regionie. Główne środowiska hipisów koncentrowały się w największych miastach m.in. Toruniu i Bydgoszczy. Sylwia Galij – Skarbińska i Wojciech Polak w artykule „*My i oni*. Internowani w obozie w Potulicach w okresie stanu wojennego i ich relacje ze strażnikami więziennymi oraz funkcjonariuszami Służby Bezpieczeństwa (1981-1982)” przedstawili

panującą atmosferę w jednym z ośrodków odosobnienia w stanie wojennym. Ważne miejsce w ich analizie zajęły relacje przetrzymywanych działaczy „Solidarności” z otoczeniem, głównie z funkcjonariuszami służby więziennej oraz organów bezpieczeństwa. Publikacje wzbogacają liczne cytaty, a całość jest oparta na solidnej podstawie źródłowej. Monografię zamykają dwa wartościowe artykuły Konrada Papużyńskiego oraz Teresy Maresz. W pierwszym z nich pt. „Sport - czynnik łączący czy dezintegrujący mieszkańców Pomorza i Kujaw w drugiej połowie XX wieku” autor analizuje rolę sportu w życiu lokalnej społeczności po zakończeniu II wojny światowej. Badacz rekonstruuje działania władz służące zacieśnieniu więzi pomiędzy mieszkańcami miast regionu, które wykorzystywały to tego celu różnego rodzaju imprezy sportowe. Z kolei Teresa Maresz w publikacji „Merytoryczne i metodyczne propozycje realizacji wątku tematycznego *Swojskość i obcość* na lekcjach *Historii i społeczeństwa. Dziedzictwo epok*” przedstawia nowe propozycje zajęć edukacyjnych, z wykorzystaniem kategorii „swój” i „obcy”.

Recenzowaną monografię uznać należy za bardzo cenną pozycję. Cechuje ją przede wszystkim wysoka jakość merytoryczna poszczególnych artykułów. Niewątpliwie zaletą publikacji jest również fakt, że reprezentuje ona szerokie grono badaczy z różnych instytucji naukowych i kulturalnych. Umieszczone w książce artykuły znacznie poszerzają perspektywę poznawczą o nowe źródła i interpretacje nieobecne dotąd na gruncie polskiej nauki. Książkę wzbogaca unikalny materiał ilustracyjny. Z całym przekonaniem rekomenduję do druku pracę „Swojskość i obcość w regionie kujawsko-pomorskim”, pod red. Michała Białkowskiego, Zdzisława Biegańskiego, Teresy Maresz, Wojciecha Polaka, która jak najszybciej powinna ukazać się na rynku wydawniczym.

dr hab. Arkadiusz Czwołek

Arkadiusz Czwołek